

A millenniumi Szent István-nap

A millenniumi évre évek óta készült az ország vezetése. Az Ezredéves Kiállítás 1896. május 2. és október 31. közötti programjai közé esett a korábban mindig is nagy tömegeket vonzó Szent István-nap a Szent Jobb-körmenettel. A központi ünnepséget jelentő fővárosi ünnepség mellett kiemelt figyelmet kapott a székesfehérvári augusztus 20-i megemlékezés azért, mert a pápa nem sokkal korábban kegyhellyé nyilvánította a székesegyházat az ott őrzött Szent István-ereklye miatt.

Szent István-napi körmenet Buda várában. Kimnach László rajza, Morelli Gusztáv és Bálint Benedek metszete, a kép lelőhelye: *Vasárnapi Ujság*, 40. (1893) 34. sz. 573., lelőhely: Arcanum

Az ünnep felvezetése

Augusztus elején az évente ismétlődő ünnepségre a központi eseményt rendező budavári Főplébánia hivatala közleményt intézett a különböző társulatokhoz, egyesületekhez és vallásos szervezetekhez, hogy részvételi szándékukat előre, de legkésőbb augusztus 15-ig jelezzék.¹ Ugyanekkor a sajtó megjelentette Bogisich Mihály címzetes püspök emelkedett, össznemzeti ünnepélyességre szólító levelét. „Ez évben ünnepeljük Magyarország ezredéves fennállásának jubileumát. Részt vett és vegyen a millennáris ünnepélyességben minden magyar, kor-, nem- és valláskülönbség nélkül. Részt vettünk mi is azokban, mi is katolikusok, ünnepeltük számos történelmi eseménynek emlékét, [...] Szent István napját ez idén a millennáris ünnepélyek

¹ Szent István napja. Különfélék. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 6. 4.

sorozataiban a legfényesebben és minél nagyobb számban kell megülnünk. Ez legyen a katolicizmus jubileuma. Ezt kívánja tőlünk a hála, a kegyelet, melylyel első királyunknak, szent Istvánnak tartozunk. [...] Ennélfogva [...] felhivom a nagyságos és főtisztelendő plébános urakat, hogy híveiket a körmenetben való tömeges részvételre felszólítsák és őket a körmenet alkalmával plébániánként zászlók alatt vezessék; nemkülömben a gondozásuk alatt álló plébánia területén működő szerzetes házakat, kath. iskolákat, apáczaintézeteket s egyáltalán minden kath. jellegű kört, jótékony egyesületet fölkérjenek, hogy a menetben zászlók alatt teljes díszben vegyenek részt.”² A történelmi évforduló a katolikus egyházon belül is a megújulást célzó intézkedések sorozatát indította el, amelynek része volt az augusztus 17-én kezdődő Katolikus Egyesületek Országos Kongresszusa,³ amelynek megnyitó istentiszteletén a belvárosi plébániatemplomban Vaszary Kolos hercegprímás „felajánlotta a magyar katolicizmust Jézus legszentebb szívének”.⁴ A 19. század második felében bevett gyakorlat volt, hogy az egyes megmozdulások rangját egy-egy köztisztelőben álló személynek küldött üdvözlő távirattal érzékeltették, továbbá annak tartalmát is megosztották a nagyközönséggel. Így történt ez a katolikus tanácskozás esetében is, amikor két sürgönyt is küldtek: egyet a pápának, amelyben a Szentatya áldását kérték az összejövetelre, és egy másikat az uralkodónak, amelyben alattvalói hódolatukat, hűségüket és ragaszkodásukat fejezték ki „az apostoli király” trónja előtt.⁵ A *Fővárosi Lapok* Moniteur jellegű levelezője pedig a körmenetre hivatkozva megbékélésre – „szent békejobb” nyújtására – szólította fel a függetlenségi pártokat.⁶

A napilapok között a – korszak elején tárgyilagosságra törekvő, de később egyre ellenzékibb nézetet képviselő – *Pesti Napló* élen járt Szent István emlékének ébrentartásában, ugyanis még 1881. augusztus 20-án a szerkesztőség felhívta a figyelmet egy addig hiányzó Szent István-szobor felállításának szükségességére, és ennek érdekében gyűjtést indított.⁷ Az emlékmű ügye azonban lassan haladt előre, hiszen 1896. augusztus 20-án is csak annak helyét jelölték ki a Mátyás-templom mellett az alapkövételével.⁸ A budavári főtemplom Szent István-kápolnája az augusztus 15-i felszentelésre a legnagyobb igyekezet ellenére sem készült el,⁹ s azt csak egy évvel később tudták felavatni, ami pedig az 1897. évi Szent István-nap kitüntetéséhez járult hozzá.¹⁰ Az 1896. évi ünnepet megelőző egyik vezércikk a „természeti törvényből” fakadó természetességgel vezette le azt, hogy Szent István „józan politikájának” folytatása a szabadelvűség, mert „[...] ezer év történetének tanulságaiból minden igaz magyar hazafi, józan ítéletű, érett ember előtt világos: az egész vonalon, minden kor változás között azonos volt ez a nemzet haladási, művelődési törvényével.”¹¹ Mindezek után a *Pesti Napló* a millennium alkalmából retrospektív válogatást tett közzé az 1850-től megjelent Szent István-napi értekezéseiből,¹² melyet Jókai Mór az erre a napra írt, a *Pesti Napló* Bach-korszakát

² A szentistvánnapi bucsu. Ujdonságok. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 4. 6.; A Szent István-napi körmenet. Különfélék. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 4. 4.

³ [Takács Péter József] T. J. P. : millennium. In: Diós István – Viczián János (szerk.): *Magyar katolikus lexikon*. IX. kötet. *Mesze – Olt.* Szent István Társulat, Budapest, 2004. 167–168.

⁴ A katolikus egyesületek kongresszusa. Millennium. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 18. 3.

⁵ Ua.

⁶ Moniteur: A szent békejobb. Vidék. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 19. 3.

⁷ A Szent István-szobor. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1–2].

⁸ Szent István szobra. Az Ezredévi Ünnepélyek. *Vasárnapi Ujság*, 43. (1896) 27. sz. 451–452.

⁹ A Mátyás-templom felszentelése. Különfélék. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 12. 5.; A Mátyás-templomon. Ujdonságok. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 12. 6.; A Szent István-kápolna. Ujdonságok. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 18. 7.

¹⁰ Forster Gyula: Szent István király ünneplése. *Vasárnapi Ujság*, 44. (1897) 34. sz. [549]–552.

¹¹ Természeti törvény. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 18. 2.

¹² A Pesti Napló Szent István-napjai. Emlékezés negyvenhét esztendőre. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 20. 17–28.

felidézõ visszaemlékezése vezetett fel.¹³ Az író hálás volt az újságnak, mert a korabeli hírlapok közül ez „képviselte egyedül a magyar nemzeti szellemet”.¹⁴ Ezt a gondolatot folytatta a lap ifjú szerzője, dr. Lipcsey Ádám: „A magyarnak természete a szabadság. Nem türi ez semmiféle nemét, alakját az önkényuralomnak [...]”.¹⁵ Ezután kifejtette, hogy „egy jól kormányzott ország intézményei csaknem kivétel nélkül történeti gyökérűek”,¹⁶ legyen az a hossz mérték vagy a polgári házasság, majd rátért Szent István jelentőségére. Ennek nyomán követelte, hogy a törvényhozás nyilvánítsa nemzeti ünneppé augusztus 20-át azért, hogy minden nemzetiség és felekezet számára elérhető legyen, hiszen nem is olyan régen „az elnyomott magyar protestánsok legjobbjai kísérték, követték a ma «dicsőséges, szent jobb kezét.» Ez volt az igazi *nemzeti zarándoklás*”.¹⁷ Azaz legyen az ünneplés mindenki szabadsága, mert a civilizáltság fokát jelenti a szabadság érvényesülése – összegezte a cikkíró okfejtését, s zárásaként megjegyezte, hogy ezt a mulasztást nem váltja ki az ünnepnapra elrendelt munkaszüneti nap.¹⁸ A felvetés hűen tükrözi a kiépülő modern állam közgondolkodásának kiforratlanságát, ugyanis a napot még Mária Terézia – a magyar történeti hagyományt követve – 1771-ben országos ünneppé emelte,¹⁹ József nádor pedig az 1819-ben kiadott rendeletével nemzeti jellegűvé tette,²⁰ hiszen kötelezte a vezető tisztviselőket felekezeti megkülönböztetés nélkül a körmenetben való részvételre. Ám mindezt a kiegyezés utáni országgyűlés újfent nem erősítette meg, a kor jogfelfogásához igazodva.

A *Fővárosi Lapok* ünnepi gondolatai ugyanannak az újságírónak a tollából származtak, mint aki az előbb hivatkozott *Pesti Napló*-beli írást jegyezte. Dr. Lipcsey Ádám alkalmazkodott a korabeli „sajtóhangoláshoz”, ami azt jelentette, hogy ha ünnepek alkalmával a politikai lapok kritikusabb véleményt fogalmaztak meg, akkor azt a kulturális periodikák történeti, eszmei töltetű publikációkkal tompították.²¹ Viszont ha közéleti szélcsend uralkodott, akkor a kulturális újságok rázták fel az állóvizet. Az előbbi eset állt fenn 1896-ban. Így az irodalmi napilap ünnepi vezércikke magasztosabb felütéssel idézte meg az országvédő szentet: „Hol vagy István király? Téged magyar kíván.”²² Szent István államalapító műve érdemeinek ismertetése annak a történeti törvényszerűségnek a kereteit szolgáltatta, amelyben a kiegyezés létrejötté politikai szükségszerűségnek tűnt fel a „békés fejlődés” érdekében, s megadta azt a tiszteletet, amely a mindenkori és az alkotmányos működést személyében garantáló aktuális uralkodónak járt. „Hagyományos kegyelettel sóvárog a jámbor magyar nép a néhai való, dicsőséges István király

¹³ Jókai Mór: Az én dolgom a Pesti Naplónál. Szent István-napi visszaemlékezés. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 20. [1].

¹⁴ Ua.

¹⁵ Dr. Lipcsey Ádám: Nemzeti ünnep. uo. [1].

¹⁶ Uo. 2.

¹⁷ Ua.

¹⁸ Ua. – A munkaszüneti nap betartatása néhol fennakadásokba ütközött. Az egykor katolikus, később református többségűvé váló Alsószuha helyi református lelkésze vonakodott elfogadni az országos – „katolikusnak” tekintett – rendelkezést. Lásd Ünneprontók. Ujdonságok. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 29. 9.

¹⁹ Szirtes Zsófia: *A Szent Jobb hazatérése*. Magyar Nemzeti Levéltár. A hét dokumentuma. 2013. 06. 14.

Frissítés: 2022. 06. 21. https://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/a_szent_jobb_hazaterese.html; a letöltés ideje: 2026. július 13.

²⁰ Gábor Gyula: *Szent István-nap ünnep története*. Franklin Kiadó, Budapest, 1928. 33.

²¹ Fabó Edit: *A hazáért és egymásért. Nemzeti ünnepeink az 1870-es évek végén*. Magyarországtudató Intézet, Budapest, 2022. (A Magyarországtudató Intézet Kiadványai, 42); Fabó Edit – Bacher-Tuli Andrea: *Alkotmányos rend és öntudatosság. Nemzeti ünnepeink 1880–1881-ben*. Magyarországtudató Intézet, Budapest, 2024. (A Magyarországtudató Intézet Kiadványai, 68).

²² Dr. Lipcsey Ádám: Hol vagy István király? *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 20. [1]–2.

után s jól esik tudnia, hogy amaz első, államalkotó, szent király dicsőséges koronája ma is a legméltóbb fön ragyog, az állam-ujraalkotó, első Ferencz Józsefén.”²³

Budapesten

Vaszary Kolos hercegprímás a Szent István-napi körmenetben. Weinwurm Antal felvétele után, a kép lelőhelye: *Vasárnapi Ujság*, 42. (1895) 34. sz. 561., lelőhely: Arcanum

²³ Uo. 2.

Szent István-napi körmenet a budai várban. Weinwurm Antal felvétele után, a kép lelőhelye: *Vasárnapi Ujság*, 42. (1895) 34. sz. 561., lelőhely: Arcanum

A körmenet szokásosan már a 19-i esti litániával kezdődött. Másnap reggeli csendes mise után, 7 órakor a várbeli Szent Zsigmond-kápolnából átvitték a Szent Jobbot a Szent György és a Dísz téren át a Mátyás-templomba, ahol nyolckor ünnepi prédikációt és szentmisét celebráltak, majd a körmenet a helyőrségi templomot megkerülve, az Országház utcáról az Úri utcára kanyarodva, a Szent György téren át visszatért a Szent Zsigmond-kápolnába. Ezt követően a Szent Jobbot még nyolc napig közszemlére tették a koronázótemplomban, ahol ezalatt minden nap délelőtt 8 és 10 órakor mise, délután ötkor litánia volt. Az 1896-os évben azonban Szent István palástja is látható volt a Műcsarnokban.²⁴ A jeles nap közeledtével az idegenforgalom egyre emelkedő adatai egyértelműen jelezték a nevezetes nap iránti fokozott érdeklődést.²⁵ Az ünnepnap reggelén a látogatók hömpölygése megingatta a Lánchidat, a propellerek raja és a sikló alig győzte az utasszállítást. „A Duna igen festői látványt nyújtott, a hajók a révkapitányság, a hid melletti rév zászlódiszt öltöttek. Lobogók lengtek a hid bejáróinál, nemkülönben az alaguton s a hid melletti kereskedelemügyi minisztériumon, meg a takarékpénztár épületén. Fönt a várban is roppant tömeg hullámozott a körmenet utvonálán s bizony a ki 6 óra után jutott a várba, már alig kapott olyan helyet, a honnan mindent végig nézhetett. A menet utvonálán a 32-ik s 6-ik gyalogezredek legénysége meg diszruhás lovas- és gyalogrendőrök álltak sorfalat.”²⁶ Az ünnepi szentbeszédet dr. Párvy Sándor egri apátkanonok mondta: „«Dicsőséges szent jobbkez! Nemzeti dicsőségünk emlékezetes szent hajlékában köszönt, áld ezeréves nemzeted. Áldások keze, csodás kéz, te szent élő valóság, te műveidben

²⁴ Szent István palástja. Különfélek. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 20. 8.

²⁵ Az idegenforgalom. Ezredéves Kiállítás. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 18. 4.; Az idegenforgalom. Ujdonságok. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 19. 8.

²⁶ Szent István ünnepe. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 21. 3.

együtt éltél a századokkal, dicsőségük voltál, évezredünk igaz dicsősége, légy áldott! Éltél a századokkal és élsz . . . És élsz te, kinek élete a halhatatlanság, István, szent királyunk. [...] vetésed, a keresztény művelődés felgazdagult. Néped kezén találod még a szent kezed által rá bízott girákat [arany vagy ezüst súlyban mért pénz, átvitt értelemben: értékek], kezén a te örökségedet.» – A szónok azután fejtegette a hit befolyását a közszellemre. A beszéd mély hatást keltett.²⁷ Ezután Vaszary Kolos hercegprímás tartotta a szentmisét. Ám voltak, akik nem fértek be a templomba, ezért ők úgynevezett „tábori” sátor alatt végzett szertartásban részesültek. Bán Sándor ferencrendi házfőnök szónoklata a hazafias és történeti szempontokat emelte ki, amely után következett Kanovich B. Mór apát szentmiséje, majd a hallgatóság csatlakozott a templomból kijövő menethez.²⁸

Szent István-napjáról Bécsben is megemlékeztek a szokásos helyszínen, a kapucinusok templomában, ahol Herics Márton szónoklatában „a magyar koronának alkotmányjogi jelentőségéről szólt; a hazafias, magyar szellemű prédikációban többször érintette a mai politikai viszonyokat is. A templomot megtöltötte a bécsi magyarság; [...]»²⁹

Székesfehérváron

A vidéki ünnepek közül kiemelkedett a székesfehérvári esemény, melyet a budapesti központi rendezvény ellenpontjának szántak. Az 1890-es évekbeli magyar katolicizmus a politikai térbe lépve kívánta visszaszerezni, megőrizni korábbi több évszázados tekintélyét és befolyását. A törekvés hívta életre a Katolikus Néppártot, melynek bázisa főleg Székesfehérváron volt. A millennium évére Steiner Fülöp székesfehérvári püspök közbenjárására a pápa kegyhellyé minősítette Székesfehérvárt, és búcsút hirdetett azoknak, akik az augusztus 20-i menetben részt vesznek. A hely különlegességét a Raguzából visszahozatott Szent István-ereklyék egyike, egy koponyadarab képezte, amit Mária Terézia Székesfehérvárnak adományozott; később azt egy arannyal díszített ezüst hermában helyezték el a hitelesítő okmányokkal együtt. Az ünnepségre számos egyházi főméltóság érkezett, a királyt József Ágost főherceg és helybéli nagybirtokos képviselte. A szertartás reggel nyolckor vette kezdetét, kiemelték az ereklyetartót, amit a főherceg kísért a körmenetben; a menet megkerülte a ferences templomot, áthaladt a Városház téren, a Kossuth utcán, a Megyeház téren és a Szent István utcán, visszatérve a székesegyházba. A nagymise végeztével a főherceg Martonvásárra utazott, majd Steiner Fülöp díszbédet adott a püspöki palotában. A szerepvállalók ezúttal azonban tudatosan kerültek a politikai tartalmú megszólalásokat, ezért eltekintettek az egyházi beszédűtől, s csak liturgikus keretek és fordulatok között tartották meg a megemlékezést. A vendéglátó püspök a lakoma köszöntőjében a rendezvény történeti meghatározottságát hangsúlyozta: „A magyar nemzetnek és Mária országának, Magyarországnak a legjobb akarója és legnagyobb pártfogója a római pápa. Szilveszter pápa volt az, a ki István királynak koronát küldött, amely korona a nemzet legbecsesebb ereklyéjévé vált, s Leo pápa volt az, a ki ugyancsak Mária országa apostoli királyának első Ferencz Józsefnek az új ezredév küszöbén áldását és gratulációját küldte. A pápa betetőzte kegyességét azzal, hogy kegyhelylyé emelte a Szent István ereklyét őrző Székesfehérvárt s hat hétig terjedő búcsút engedélyezett a megye katolikusainak. A székesfehérvári ünnepnek különös jelentőséget kölcsönöz az, hogy a király képviselőjében megjelent József Ágost főherceg.

²⁷ Szent István napja. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 21. [1.]; Szent István ünnepe. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 21. 3.

²⁸ Uo. 2.; ua.

²⁹ Szent István napja Bécsben. Ujdonságok. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 22. 6.

Ennek történelmi alapja van. II. Endre király idejében hozták meg azt a törvényt, hogy a székesfehérvári Szent István-ünnep alkalmával tartott körmenetben jelen legyen mindig a király és ha akadályozva van, úgy helyettese a nádorispán. Ezt a régi dicső szokást elevenítette fel a mi dicsőségben uralkodó királyunk, a midőn a nádorispáni méltóság nincs betöltve, helyette elküldötte családjának egyik sarját.”³⁰ A püspök tájékoztatta az egybegyűlteket, hogy a kibővített ünneplést a hercegprímás is támogatta, majd a további felszólalások is hasonlóan egyházi vonatkozásúak voltak, melyeket a tudósítások egyöntetűen politikailag semlegesnek ítélték.³¹

A szórakozás

A továbbiakban az országos figyelem a főváros Szent István-napra szervezett rendezvényeire és a millenniumi eseményekre összpontosult. 1881 óta meghirdették a Szent István-díjért szervezett lóversenyt, amely 1896-ban augusztus 16-án zajlott le. A futam előkészületeiről szóló hírek elejét színesítette³² Moldován Györgynek a magyar nemzet feladatairól írt könyvének ajánlója: „A hazai románságnak elsősorban nagy oka van a magyaroknak Európába való bejövetelét megünnepelni. Ha a magyarok be nem jönnek Európába, ma Keleten nem léteznék román nemzet és virágzó román állam. Ezért a románságnak nagy oka van a magyar millenniumot megünnepelni. Már az első magyar szent király, István, azt a nézetet fejezte ki: Boldog az az ország, amelynek sok nemzetisége van. Szent István királynak akkor igaza lehetett, csak hogy ma ezt az igazságot a nemzetiségek erősen kompromittálták. Az első szent királynak ezen vallomásaiban kifejezett hitelvek az egész magyar történeten végig huzódnak, mintha azok végrendeleti hagyatkozások lettek volna, amiket utódról-utódra tiszteletben tartottak.”³³ Végül ünneplésre szólította fel az olvasókat. Később a nagyközönség a Szent István-rend megkülönböztetett rangjáról értesülhetett, ugyanis II. Miklós cár a magyar király és a Monarchia iránti tisztelete jeléül hivatalos fogadásokon (I. Ferenc József születésnapján³⁴ vagy bécsi látogatásakor³⁵) kitűzte a Szent István-rend nagykeresztjét, és amellyel Ferenc József Liechtenstein herceget érdemesítette 1896. augusztus 18-án.³⁶ Az orosz cár augusztus végi európai diplomáciai útja előtt Monarchia, valamint a magyarság országos kiállítása és történelme iránti nagyrabecsülését is kifejezte azzal, hogy II. Rákóczi György kardját a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta.³⁷ Annak a közintézménynek, amely Szent István ünnepén mindig tárt ajtókkal fogadta a fővárosba özőnlő látogatókat. 1896-ban augusztus 19. és 21. között három napon déli egy óráig ingyen, s utána belépti díj ellenében nézelődni valamennyi tárlatán.³⁸

A főváros vezető színházainak ünnepi műsora tükrözte a nap szellemét:³⁹ a Nemzeti Színházban Jókai Mórtól *Az aranyembert* vitték színre, a Magyar Királyi Operaházban Erkel

³⁰ Szent István ünnepe. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 21. 4.

³¹ Ua.; Szent István napja. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 21. 2.

³² Lásd Az augusztusi meeting. Sport. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 7. 8.; Ignác, Tokio, Gomba. Sport. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 17. 8.; Első Ignác, második Tokio. Az ünnepnaplói lóversenyek. Budapest, aug. 16. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 17. 6.

³³ A magyar nemzeti állam nemzetiségi feladatai. Belföld. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 5. 2.

³⁴ A király születésnapja. A külföldön. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 19. [8].

³⁵ A cári pár Bécsben. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 23. 8.

³⁶ A király Liechtenstein hercegnek. Különfélék. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 23. 5.

³⁷ Az orosz cár ajándéka. Millennium. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 17. 5.

³⁸ A nemzeti muzeum. Ujdonságok. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 20. 8.

³⁹ Színházak és multságok. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 20. 16.

Ferenc *István király* című operáját adták elő, a Népszínházban Verő György *1000 év* című darabja volt kitűzve, a Városligeti Színkör Szigligeti Ede ötfelvonásos, *II. Rákóczi Ferenc fogsága* című veretes történelmi színműve után Lukácsy Sándor és D'Amant [Diamant/Dán] Leó *Hogy lehet férjhez menni?* című zenés vígjátéka kelthetett derűtséget. A szórakoztatást előtérbe helyező társulatok könnyedebb színdarabokkal várták a nagyérdeműt, így a Vígsház Beöthy László *Béni bácsiját*, a Fővárosi Nyári Színkör Hervé [Louis Auguste Florimond Ronger] Henri Meilhac és Albert Millaud *Nebáncsvirág* című zenés játékát állította színpadra. Az egyéb esti látványosságok közé tartozott az Ős-Budavárban a Szent István-ünnepélyre rendezett villamos díszkivilágítás és a Konstantinápoly mulatóhelyen beharangozott „fényes tűzijáték”, valamint a Somossy-mulatóban felvonultatott elefántok és műlovarnók, vagy az itt tartózkodó idegeneknek szánt *XV. Lajos udvari ünnepélye Versailles-ban* című produkció Wulff Ede cirkuszában.

A napilapok időről időre közzétették a főváros, illetve a kiállítás idegenforgalmi adatait, s utóbbi esetben a számokat az 1885-ös Országos Általános Kiállítás azonos napra eső mutatóival vetették össze. A Szent István napját övező fokozott érdeklődés olyannyira megnövelte a látogatók számát, hogy azt nem tudták megbízható pontossággal rögzíteni, csupán egy másfélszeres becsült értékkel voltak képesek érzékeltetni a kiugró vendégszám nagyságát.⁴⁰ A rendőrség külön intézkedéseket hozott és hajtott végre, hogy a tolongások ne vezessenek rendbontáshoz, ezért biztosították a csoportos áthaladásokat; délelőtt felfüggesztették a Lánchídon történő kocsiközlekedést; őrizték a sikló alját és tetejét, valamint a propellerállomásokat.⁴¹

Az egykorú sajtóközlések alapján a millennium nemzedéke többféle módon kifejezte azt, hogy fontosnak tekintette az ezer évet felmutató történelmi múltat, annak értékeit, és büszke volt az elért eredményekre, amelyek alapján egy biztató jövőben reménykedhetett.

Dr. Fabó Edit

Magyarágkutató Intézet, a Történelmi Kutatóintézet tudományos munkatársa

⁴⁰ A kiállítás látogatása. Ezredéves Kiállítás. *Pesti Napló*, 1896. augusztus 22. 4.

⁴¹ A rend augusztus 18-án és 20-án. Ujdonságok. *Fővárosi Lapok*, 1896. augusztus 17. 6.